

Diskurzusjelölők és kötőelemek a magyar szinkrontolmácsolt és eredeti diskurzusban¹

Götz Andrea

gotz.andrea@kre.hu

Károli Gáspár Református Egyetem

Kivonat: A jelen feltáró jellegű kutatás a magyar szinkrontolmácsolt diskurzus diskurzusjelölő és pragmatikai elemkészletét vizsgálja angol–magyar párhuzamos korpusz és egy megegyező nagyságú összehasonlítható, nem tolmácsolt magyar korpusz segítségével. A korpuszok európai parlamenti felszólalásokat tartalmaznak. A kutatás alapvetően arra keresi a választ, mennyiben motiválják a forrásszövegek a magyar tolmácsolás pragmatikai és diskurzusjelölőit, gyakoribbak-e ezek az elemek a tolmácsolt, mint a nem tolmácsolt szövegekben, továbbá ez a szignifikáns eltérő-e. A vizsgálat eredményei szerint a tolmácsolt szövegekben található diskurzusjelölő és pragmatikai elemek többsége hozzáadás eredménye, mivel az elemek 53,41%-a hozzáadás eredményeként került a magyar tolmácsolt diskurzusba. Továbbá a jelen kutatás eredményei szerint a tolmácsolt szövegek szignifikánsan kevesebb (7,78%).

Kulcsszavak: diskurzusjelölő, európai parlamenti felszólalások, párhuzamos korpusz, pragmatikai elemek, tolmácsolt szöveg

1. Bevezetés

Ellentétben a fordított szövegekkel, a tolmácsolt szövegek diskurzussszervezésének, kohéziós elemeinek és diskurzusjelölő-használata kevésbé kutatott. A diskur-

* Az Emberi Erőforrások Minisztériuma ÚNKP-18-3 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának támogatásával készült

Götz Andrea: Diskurzusjelölők és kötőelemek a magyar szinkrontolmácsolt és eredeti diskurzusban: feltáró korpuszkutatás. In: Robin E., Seidl-Péché O. (szerk.) 2020. *Fókuszban a fordított és a tolmácsolt szöveg: korpuszalapú fordításkutatás Magyarországon*. Segédkönyvek a nyelvi közvetítésről I. Budapest: ELTE BTK Fordítástudományi Doktori Program, MANYE Fordítástudományi Szakosztály. DOI: <https://doi.org/10.36252/Nyelvikozvszegedkonyv1.12>

zusjelölők és kötőelemek használatát vagy az elemek gyakoriságának vagy a hozzáadott elemek arányának, motiváltságának (azonosítható-e forrásnyelvi párhuzamos elem a forrásszövegben), vagy a betoldott diskurzusjelölők céljának, illetve funkciójának szempontjából vizsgálják. A kutatások azonban egyes nyelvpárokra korlátozódnak, és bizonyos tolmácsolási események esetében sem nyújtanak rendszeres leírást, ugyan egyes diskurzusjelölők használatát már vizsgálták bizonyos tolmácsolási környezetben széles körűen (l. Defrancq 2016: a *well* az eredeti és tolmácsolt európai parlamenti szövegekben).

Ennek ellenére bizonyos tendenciák kirajzolódnak az eddigi kutatásokból. A hozzáadott diskurzusjelölők, vagyis azok a célnyelvben megjelenő elemek, amelyek nem rendelkeznek forrásnyelvi párhuzammal az eredeti megnyilatkozásban, a tolmács feldolgozási folyamatára utalnak, ugyanakkor a hallgatóság az eredeti beszélőnek tulajdonítja őket (Blakemore és Gallai 2014). Bizonyos tolmácsolási események szempontjából a diskurzusjelölők szerepe különösen fontos, mivel negatív módon is hathatnak vagy reflektálhatnak az eredeti beszélőre. Így például a bírósági tolmácsolás esetében a tolmács hozzáadott – vagy az eredeti megnyilatkozásból kihagyott – diskurzusjelölői tévesen közvetíthetik a megnyilatkozást vagy elbizonytalaníthatják a beszélőket, akik „az érvelés logikáját körültekintően megválasztott diskurzusjelölőkkel segítik” (Hale 2010: 70). Továbbá a tolmácsolt szövegek, a forrásszövegekkel vagy összehasonlítható szövegekkel egybevetve, gyakrabban tartalmazhatnak kötőelemeket (pl. Defrancq, Plevvoets és Magnifico 2015, Defrancq 2016).

A jelen feltáró jellegű kutatás a magyar szinkrontolmácsolt diskurzus diskurzusjelölő- és kötőelemkészletét tárja fel egy angol–magyar párhuzamos korpusz és egy meg egyező nagyságú összehasonlítható, nem tolmácsolt magyar korpusz segítségével. A korpuszok európai parlamenti felszólalásokat tartalmaznak. A kutatás alapvetően arra keresi a választ, mennyiben motiválják a forrásszövegek a magyar tolmácsolás diskurzusjelölőit és kötőelemeit, valamint gyakoribbak-e ezek az elemek a tolmácsolt, mint a nem tolmácsolt szövegekben, és amennyiben tapasztalható eltérés, vajon ez szignifikáns-e.

2. Diskurzusjelölők

Fraser (1999) meghatározásában a diskurzusjelölők azt mutatják, hogy a beszélő szándéka szerint a jelen alapüzenet hogyan kapcsolódik a megelőző üzenethez vagy annak egy részéhez (Fraser 1990: 387, Fraser 1999: 938). Ez a definíció Fraser (1990: 386) mondatjelentés-felfogásából ered. Ennek értelmében a mondatjelentést két összetevőre, tartalmas és pragmatikai jelentésre lehet osztani. A pragmatikai jelentés a beszélő kommunikatív szándékát jeleníti meg, és három jelölőosztály fejezheti ki, amelyek az imént említett kommunikációs szándékot jelölik. E jelölőosztályok a következők: (a) alapvető pragmatikai jelölők, (b) kommentáló pragmatikai jelölők, valamint (c) párhuzamos pragmatikai jelölők. E három kategóriát további alkategóriákba lehet sorolni (Fraser 1996). Fraser (1999) a diskurzusjelölőket a pragmatikai jelölők kommentáló alkategóriájába tartozó elemeknek tekinti, a „diskurzusszegmens”, majd pedig a „megnyilatkozás” (Fraser 2015) kifejezést is használja üzenet helyett.

Ugyan a diskurzusjelölők Fraser felfogásában szemantikai viszonyt jeleznek két szegmens között, tipikusan a második szegmens kezdőpozíciójában jelenve meg, a diskurzusjelölő elemnek magának nincs szemantikai tartalma (Fraser 2015: 48). A diskurzusjelölők tovább csoportosíthatók (a) kontrasztív (pl. *de, ám*), (b) elaboratív (*és, továbbá*), valamint (c) implikatív (*így, tehát*) elemek kategóriájába. Ez a megközelítés közel áll Halliday és Matthiessen (2014) kötőszó fogalmához, amely szintén szemantikai kapcsolatot jelenít meg és kohézív viszonyt fejez ki. Ezt a nézetet rokoníthatjuk a pragmatikai kötőszó fogalmával (Németh T. 1998), amelynek értelmében olyan kötőszavak, mint a *hát, így, tehát, mert* szintaktikai funkciójukon túl pragmatikai tulajdonsággal is bírnak (illokúciós, interszónális, attitudinális) az adott használatban, így gyakran a kötőszó és diskurzusjelölő fogalma nehezen választható el.

A magyar irodalomban a diskurzusjelölőket tágabb jelentésben és ebből következően funkciókörben találjuk meg, a diskurzusjelölő kategóriáját funkcionális szóosztálynak tartva (Schirm 2009) (függetlenül attól, hogy minden elem szónak tekinthető-e), vagyis a pragmatikai funkció, nem pedig formális jegyek jelölik ki. Ez a felfogás túlnyomóan jellemző a magyar diskurzusjelölő- vagy pragmatikaijelölő-kutatásra. Empirikus

kutatások ugyanakkor arra is rámutattak, milyen nehézséggel jár ezen elemek funkcióinak elkülönítése, vagy éppenséggel az elemek szintaktikai vagy pragmatikai használatának azonosítása (Dér és Markó 2010). Dér és Markó (2010: 150) spontán beszéden végzett vizsgálata ezen túlmenően azt is megállapította, hogy sem pozicionális (pl. szegmenskezdő), sem fonológiai jegyek alapján sem lehet egymástól minden esetben megkülönböztetni a pragmatikai és szintaktikai szereppel is rendelkező elemek aktuális használatát. Ezenkívül az adatközlők egyéni nyelvhasználatában is akadtak különbségek, nemcsak a szerzők által diskurzusjelölőnek tartott elemek gyakoriságában, hanem az azok betöltötte funkciókban is (Dér és Markó 2010: 151).

A funkcióalapú definíció túl tágran meghatározott kategóriához is vezethet, amit egyes kutatók formális megkötések bevezetésével szűkítenek – a diskurzusjelölők szegmenskezdő helyet foglalnak el (Fraser 1999), a modális partikulák mediális helyzetben fordulnak elő (Aijmer 2007), míg mások nem tekintik e jegyet döntőnek (Traugott 2007: 141). A konszenzus hiányának következtében ugyanazok az elemek más-más kategória besorolást kaphatnak különböző kutatóknál, így például az angol *you know* (pragmatikai használatban megközelítőleg ’érted’) leírható diskurzusjelölőként (Schiffrin 1987), vagy párhuzamos pragmatikai jelölőként (Fraser 1990: 392). A különbségtétel alapja Fraser (1990) szemléletében, hogy a *you know* inkább beszélői attitűdöt, mint szekvenciális diskurzusviszonyt közvetít. Fraser (1990) megközelítése a diskurzuskohézióhoz köti ezen elemeket, míg Schiffrin (1987) leírása a diskurzusjelölők ennél összetettebb diskurzusfunkciójára épül, magában foglalva a kohézió- és koherencia teremtető szerepet. Schiffrin felfogásában a „diskurzusjelölők elemzése a diskurzuskoherencia tágabb elemzésének részét alkotja” (Schiffrin 1987: 49).

A diskurzuskoherencia annak együttese, hogy hogyan építik a résztvevők az általuk kifejezett jelentést a diskurzus szerkezetébe, beszédcselekvéseket valósítva meg, amelynek létrehozásában a beszélők együttesen vesznek részt (Schiffrin 1987: 49). A diskurzusjelölők funkciói a következők: 1. kontextuális koordinátorként helyezik el a megnyilatkozásokat a diskurzus valamely szintjén, 2. a megnyilatkozásokat a beszélőhöz, a

hallgatóhoz, vagy mindkét résztvevőhöz kötik, 3. a megnyilatkozásokat korábbi vagy későbbi diskurzushoz rögzítik. A diskurzusjelölők egyszerre több szinten is működhetnek.

3. Diskurzusjelölők és kötőelemek tolmácsolt szövegekben

Blakemore és Gallai (2014) angol–olasz és portugál–olasz rendőrségi tolmácsolásban vizsgálta a diskurzusjelölők használatát. Megfigyelésük szerint a tolmácsok diskurzusjelölőket adnak hozzá a tolmácsolt megnyilatkozáshoz annak céljából, hogy az eredeti beszélő nézőpontját jelenítsék meg. Ugyanezen hozzáadott elemek a tolmács megnyilatkozás-feldolgozásából erednek, ám nem a tolmács, hanem az eredeti beszélőhöz kötődnek, azt az illúziót kelteve, hogy a hallgatóság a beszélő, nem a tolmács „hangját” hallja (Blakemore és Gallai 2014: 118).

Defrancq, Plevoets és Magnifico (2015) intermodális kutatása eredeti francia európai parlamenti felszólalások írott és beszélt nyelvi változatának angol és holland fordításának és szinkrontolmácsolásának kötőelemeit vizsgálta. Az eredmények szerint a tolmácsolt szövegek megnövelik a kötőelemek gyakoriságát. A normalizált szövegekben többféle megoldás található, több kötőelemet törölnek, ugyanakkor több elemet is adnak hozzá a szöveghez, mint a fordítások. Ezek a hozzáadások a tolmácsolt szöveg kohézióját többféle módon optimalizálják: a tagmondatok közötti kapcsolatokat teszik explicitté, a tolmácsolásból kihagyott szegmensek után stabilizálják a szöveg kohézióját kötőelemmel jelölve a kihagyott szegmens előtt és után közvetlenül elhelyezkedő szegmensek kapcsolatát, optimalizálva a tolmácsolt szöveg feldolgozhatóságát (Defrancq, Plevoets és Magnifico 2015). Az angol és a holland szinkrontolmácsolás megnövelte a kötőelemek gyakoriságát, azonban a holland tolmácsolás jobban, mint az angol. Vanhauwaert (2016) német–holland tolmácsolási irányban elemezte a kötőelemek használatát. Hasonló módon azt találta, hogy a tolmácsok a nyelvi problémamegoldás részeként toldanak be kötőelemeket a tolmácsolt szövegbe.

Ezek az eredmények arra utalnak, hogy a tolmácsolt szövegek eltérően jelölhetik logikai szerkezetük explicittségét kötőelemek segítségével, mind az összehasonlítható szö-

vegekhez, mind a forrásszövegekhez viszonyítva. Azonban ez az eltérés függ a kötőelemek típusától, és minden valószínűség szerint a tolmácsolási nyelvpártól is. A franciáról hollandra szinkrontolmácsolt szövegek kötőelemeinek 33,98%-a hozzáadás, a franciáról angolra tolmácsolt szövegekben ez 32,07% (Defrancq, Plevoets és Magnifico 2015). A németről hollandra tolmácsolt szövegek esetében ez az arány 21%, amelyeknek többségét additív elemek alkotják (pl. a holland *ook* = 'is') (Vanhouwaert 2016).

Defrancq (2016) a *well* diskurzusjelölő használatát vizsgálta eredeti és (olasz, spanyol és francia forrásnyelvekről) tolmácsolt európai parlamenti felszólalásokban. Az eredmények szerint a tolmácsok nem használják ritkábban e diskurzusjelölőt, és a *well* tolmácsolt előfordulásainak többségét (85%) nem motiválta párhuzamos forrásnyelvi elem.

Desmarests (2017) angol diskurzusjelölők (*well*, *now*, *so*) használatát hasonlított össze brit parlamenti, valamint eredeti és tolmácsolt angol nyelvű európai parlamenti felszólalásokban. Az elemek gyakoriságára és funkcionális spektrumára kiterjedő eredményei szerint a három korpusz viszonylatában a *now* használata tért el a leginkább az eredeti és a tolmácsolt szövegek között, azonban összességében az elemek használta magas fokú átfedést mutatott. Vagyis egyes elemek bizonyos funkciói (pl. a *now* témaváltó és saját meglátást bevezető használata) prominensebbek lehetnek tolmácsolt vagy nem tolmácsolt beszédekben egymáshoz viszonyítva, ezek a különbségek azonban többnyire nem számottevők.

Götz (2017a) európai parlamenti felszólalásokban vizsgálta a *vajon* fordítását az angol–magyar nyelvpárban. Az eredmények arra utalnak, hogy a *vajon* ritkább a magyarra tolmácsolt, mint a fordított szövegekben. A 75 megvizsgált felszólalásból, amely tartalmazza fordított változatában a *vajon*-t, az elem csupán hét előfordulással található a felszólalások magyar tolmácsolásában. Megjegyzendő, hogy a vizsgált angol felszólalások közül tizenben a magyar tolmácsolás kihagyta az adott szegmenst, amelyben a magyar fordított szöveg használta a *vajon*-t. Ez arra utalhat, hogy a tolmácsolásban bizonyos elemek ritkábbak lehetnek azonos – vagy közel azonos – forrásszövegek tolmácsolt és fordított változataiban.

4. A kutatás bemutatása

A jelen tanulmány két korpuszt használ: 1. párhuzamos angol–magyar tolmácsolt, és 2. eredeti magyar beszédekből álló összehasonlítható korpuszt. Mindkét korpusz szövegei a Pannónia korpusz (l. Robin et al. 2017) intermodális alkorpuszának (l. Götz 2017b; Varga 2018) állományából kerültek ki és európai parlamenti felszólalások foglalnak magukban.

4.1 Korpuszok

A korpuszok adatait az *1. táblázat* tartalmazza. A tolmácsolt magyar korpusz (TMK) és az eredeti magyar korpusz (EMK) hosszúsága 15 másodperc híján megegyezik, hezitációk nélkül mért szószáma viszont eltér, aminek oka a felszólalók és tolmácsok eltérő szövegprodukcója. Továbbá a felszólalásokat egyenlő arányban tolmácsolták női és férfi szinkrontolmácsok, az eredeti magyar felszólalások korpusza szintén egyenlő arányban tartalmazza a női és férfi felszólalók szövegeit.

1. táblázat

A korpuszok

	Angol eredeti	Tolmácsolt magyar korpusz (TMK)	Eredeti magyar korpusz (EMK)
Szószám	7632 szó (hezitáció nélkül)	5335 szó (hezitáció nélkül)	6287 szó (hezitáció nélkül)
Hossz	1' 4" 30"		1' 4" 45"
Felszólalások száma	32		28

4.2 Kontrasztív és gyakorisági elemzés

Az angol és magyar szövegekből párhuzamosított, szegmensekre bontott korpusz készült. Minden olyan elemet motiválatlannak értékelve, amelynek használatára az angol szöveg párhuzamos forrásnyelvi elemei (l. részletesen 4.1) nem adnak direkt impulzust. Az elemek azonosítására a tolmácsolt és nem tolmácsolt szövegek alapján került sor, figyelembe

véve a Dér és Markó (2010) által listázott elemeket. Az ezek alapján létrehozott lista (1. Függelék) elemeinek gyakoriságát automatikus keresés mérte a tolmácsolt és nem tolmácsolt magyar szövegeket tartalmazó fájlokon. A gyakoriságot az abszolút, vagyis a teljes tokenszámot mutató számadat mellett normalizált, jelen esetben tíz percre átlagolt gyakoriság is szemlélteti. Az elemzések a *Wordsmith Tools 7* programmal készültek.

4.3 Hipotézisek

Számos kutatás (pl. Defrancq, Plevoets és Magnifico 2015, Defrancq 2016) figyelte meg eltérő nyelvek közötti közvetítés esetében a diskurzusjelölők és kötőelemek gyakori betoldását. Ennek alapján a jelen kutatás az alábbi hipotéziseket állította fel:

1. A tolmácsolt célnyelvi szövegekben található diskurzusjelölő és kötőelemek többsége betoldás eredménye.
2. A tolmácsolt célnyelvi szövegek több diskurzusjelölőt és kötőelemet tartalmaznak a nem tolmácsoltak forrásnyelvi szövegeknél.
3. A tolmácsolt célnyelvi és a nem tolmácsolt forrásnyelvi szövegek diskurzusjelölőinek és kötőelemeinek gyakorisága szignifikánsan eltér.

4.4 Hozzáadott elemek azonosítása

A jelen elemzés betoldott elemnek tekint minden olyan, a tolmácsolt szövegekben megjelenő diskurzusjelölőt és kötőelemet, amelyet a forrásszöveg nem motivál, a párhuzamos elemmel rendelkező jelölők használatát viszont motiválnak tekinti (vö. Defrancq 2016 „triggered” és „untriggered” fogalmaival). A motiváció hiányát okozhatja a célnyelvi elemmel párhuzamos forrásnyelvi elem hiánya, vagy az is, hogy ugyan a forrásnyelvi szöveg rendelkezik az adott szegmensek viszonyát jelző elemmel, a magyar tolmácsolt

szövegben megjelenő elem ezt a viszonyt módosítja, és új, illetve a forrásnyelvitől eltérő kapcsolatot hoz létre a tolmácsolt magyar szövegben.

Érdemes tehát különbséget tenni kétféle betoldás között: míg bizonyos betoldások módosítják – például explicitálják vagy egyszerűsítik –, a forrásnyelvi szövegben már meglévő, a forrásnyelvi tagmondatok közötti logikai kapcsolatokat, addig mások olyan szerkezeteket hoznak létre, amelyeket a forrásszöveg nem tartalmaz, illetve nem is motivál sem saját szerkezeivel, sem diskurzusviszonyaival. Az alábbi példák a *Magyar Intermodális Korpusz* átírási konvenciói (Götz 2017b) alapján jelennek meg.

Az (1) példában a tolmácsolt szövegbe betoldott *és* kötőszó egyszerűsíti a forrásnyelvi angol tagmondatok közt fennálló viszonyt, azzal nem párhuzamos. Ennek okán az *és*-t az elemzés hozzáadott kötőszónak tekinti, mivel a forrásszöveg tartalmaz ugyan diskurzusjelölő elemet, amely a magyar tolmácsolt szövegben érvényesülő viszonyt nem motiválta.

- (1) So we expect the industry to take the prime responsibility for learning lessons rather than relying on the regulator to tell it what to do.
- (1a) Azt várjuk tehát az érintett iparágaktól, hogy vonják le a tanulságokat, vállaljanak felelősséget *és* ne várják a szabályozótól, hogy mondja meg, hogy mit kell tennie.

Ebből a szempontból az (1) és (2) és (3) példában található betoldás eltérő természetű. A (2) mondatban a *hogy*-gyal jelölt alárendelt tagmondati kapcsolat jelen van az angol forrásnyelvi tagmondatok között is. A *hogy* ezekben a tolmácsolt tagmondatokban betoldásnak tekinthető, mivel forrásnyelvi elem nem motiválta a használatát.

- (2) Therefore as a Parliament we need to be clear on what our priorities are and be prepared to fight for them.

(2a) ezért az Európai Parlamentnek tisztáznia kell, *hogy* mik a prioritásaink és hogy ezekért hajlandóak vagyunk-e harcolni.

(3) She thought nobody could be so stupid *as* to do what I've done

(3a) azt gondolta, hogy hogy lehettem ilyen ö hülye, *hogy* ezt tettem

A (2) példában a *hogy* kötőszó használata opcionális. Ugyanakkor a jelen vizsgálat olyan eseteket is a betoldások közé sorol kontrasztív megfontolás alapján, amelyeket a forrásnyelv nem motivál, a magyarban azonban a betoldott elem nem elhagyható. Ezt mutatja a (4) példában látható eset.

(4) spend 30 million pounds to comply with EU regulations

(4a) 30 milliárd (sic) fontot adnak Nagy-Britanniában, *hogy* betartsák az EU szabályozást

(4b) *30 milliárd (sic) fontot adnak Nagy-Britanniában betartsák az EU szabályozást

A *hogy* betoldásával a tolmács lehetővé teszi a már elhangzott, külön szegmenst alkotó részek beszövését a magyar diskurzusba, valamint a még nem hallott szegmensek nyelvtani beszövését is a már megkezdett tagmondati kapcsolatokba. Az (5) példában a tolmács *hogy*-os tagmondatszerkezettel alárendelt tagmondatként fűzte be a magyar diskurzusba az (5/3) forrásnyelvi mondat tartalmát, átugorva az (5/2)-t.

(5/1) Rather than focusing on all the other stuff we focused on this week.

(5/2) Let's make sure the EU works better.

(5/2a) Annyi mindenre koncentráltunk ezen a héten biztosítsuk sokkal inkább,

(5/3) Let's focus on reducing the administrative burden for small and medium-sized businesses

(5/3a) *hogy* csökkenjen az adminisztratív>adminisztratív< teher a kis- és középvállalatok vállán

Ez a fajta betoldás tehát egy még korábbi tolmácsolt szegmensben megkezdett vagy hozzáadott tagmondati, illetve logikai kapcsolatot folytat. További különbséget jelent, hogy ezek a motiválatlan hozzáadások beleillenek-e a tolmácsolt célszöveg szerkezetébe – és így annak kohéziós folytonosságát segítik-e, vagy éppenséggel megtörik-e azt. A (6) példában az *ugyanis* betoldása lehetővé teszi a magyar (6/1a) és (6/2a) szegmens összekapcsolását, azonban a logikai kapcsolat a két tagmondat között nem optimális.

(6/1) This damages the European Union when we don't take firm action to help.

(6/1a) Egész egyszerűen arról van szó, hogy mi magunk sem lépünk fel kellő eréllyel ezekben az ügyben [ezekben az ügyekben],

(6/2) It is the mantra of the European Commission *after all* to think small first.

(6/2a) *ugyanis* ő az Európai Bizottságnak ő lenne itt feladata.

Az *ugyanis* kötőszó használatát az *after all* is motiválhatta, azonban annak nem felel meg teljesen, az *ugyanis* a két összekötött szegmens közötti kontrasztív viszony helyett kiegészítő kapcsolatot létesít.

5. Eredmények

A jelen elemzés megvizsgálta az eredeti és tolmácsolt szövegek diskurzusjelölő- és kötélemkészletét, valamint azt, hogy a tolmácsolt szövegek esetében ezek használatát az

angol eredeti felszólalások mennyiben motiválták. A 2. táblázat az elemek abszolút gyakoriságát mutatja, valamint azt, hogy a tolmácsolt elemek mekkora hányadát motiválták forrásnyelvi elemek. Az elemek teljes listája a Függelékben található.

2. táblázat

A korpuszok leggyakoribb elemei és a tolmácsolt korpusz elemeinek forrásnyelvi motiváltsága

	TMK	EMK	Hozzáadott elemek a TMK-ban	
			No.	%
Összes elem	927	997	497	53,61

A vizsgált elemek abszolút gyakoriságát tekintve a nem tolmácsolt szövegek több diskurzusjelölőt és kötőelemet használnak. A tolmácsolt szövegek elemeit összességében 53,61%-át nem motiválták a forrásnyelvi szövegekben megtalálható párhuzamos elemek, vagyis a tolmácsolt szövegekben a legtöbb elem hozzáadás eredménye. Összességében 430 elem használatát motiválták angol forrásnyelvi elemek és 497 elemet toldottak be a tolmácsok forrásnyelvi megfelelő nélkül.

Mivel a hozzáadott elemek aránya nem ismert más angol–magyar európai parlamenti szinkrontolmácsolást elemző kutatások, vagy egyéb tolmácsolási esemény szövegprodukciónak esetében, az angol–magyar tolmácsolt szövegek elemhasználatát illetően nem lehet általánosítani a jelen eredményeket. Továbbá megjegyzendő, hogy a két korpusz között az egyes elemek gyakorisága, valamint a magyar tolmácsolt szövegek elemeinek forrásnyelvi motiváltsága is igen változatos (l. Függelék).

A 3. táblázat a motivált és nem motivált tolmácsolt elemek eltérésén végzett t-próbát mutatja. A motivált és nem motivált tolmácsolt elemek mennyiségi eltérése nem szignifikáns. Az abszolút gyakoriság nem veszi figyelembe a korpusz eltérő szószámát, vagy ad képet az elemek átlagolt használatáról, így nem megfelelő alap a gyakoriság összevetéséhez.

3. táblázat

A motivált és nem motivált elemek abszolút gyakoriságának t-próbája a tolmácsolt korpuszban ($p \leq 0,05$)

	t-érték	p-érték
Összes elem	-0,377	0,353

Ezért a 4. táblázat a diskurzusjelölők és kötőelemek normalizált gyakoriságát mutatja a hezitáció nélkül számított szószám és a korpuszok időbeli hosszának viszonylatában.

4. táblázat

A diskurzusjelölők és kötőelemek normalizált gyakorisága

	Gyakoriság	
	/1000 szó	/10 perc
TMK	173,76	143,72
EMK	158,58	153,98

Amíg a normalizált szószám arányában mért gyakoriság magasabb a tolmácsolt korpuszban, addig a beszédidőre normalizált gyakoriság magasabb az eredeti szövegekben. Ez az eredmény hangsúlyozza a gyakoriság többféle mérésnek szükségességét az adatok megfelelő értelmezésének érdekében. Ezek a gyakoriságok utalhatnak arra, hogy amíg a tolmácsok rövidebb szövegeket produkálnak, ezek kötőelem- és diskurzusjelölő-tartalma magasabb, azonban a beszédidő viszonylatában a különbség csökken, és a jelen esetben az így mért gyakoriság magasabb az eredeti, mint a tolmácsolt szövegekben. Ezen feltételezések bizonyítása azonban további, nagyobb mintán végzett kutatást igényel.

A gyakoriságbeli eltérések nem szignifikánsak a vizsgált korpuszokban. Az 1. ábra a korpuszok 15 leggyakoribb elemének tíz percre számolt gyakoriságát szemlélteti. Ebben a mintában a tolmácsolt szövegek az elemek többségének esetében (*hogy, azt, ezt, ha, úgy, annak, mert, hogyha*) nagyobb gyakoriságot mutatnak, mint a nem tolmácsolt szövegek.

5. táblázat

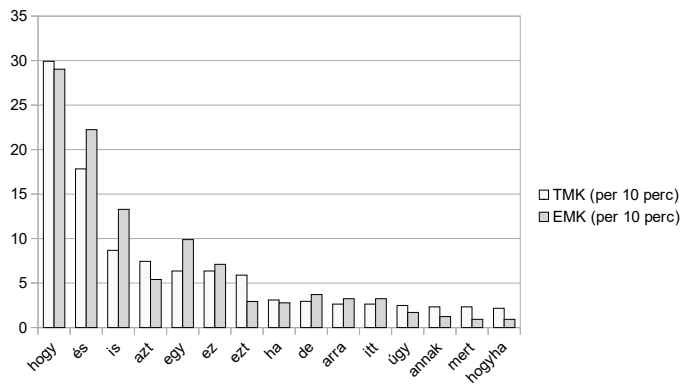
A diskurzusjelölők és kötőelemek gyakoriságának eltérésén végzett t-próba a tolmácsolt és nem tolmácsolt korpuszban ($p \leq 0,05$)

	t-érték	p-érték
Gyakoriság per 1000 szó	-0,265	0,396
Gyakoriság per 10 perc	-0,191	0,424

Mindkét korpusz esetében a leggyakoribb 15 elem a kohézív kötőelemek csoportjából került ki. Ezek a diskurzuskohéziót a szegmensek közötti folytonosság biztosításával szolgálják.

1. ábra

A tolmácsolt magyar korpusz (TMK) és eredeti magyar korpusz (EMK) leggyakoribb 15 elemének normalizált gyakorisága (per 10 perc)

6. Következtetések és összegzés

A jelen kutatás a szinkrontolmácsolt magyar diskurzus diskurzusjelölőit és kötőelemeit kutatta, gyakorisági és kontrasztív elemzéseket végezve. Specifikusan arra kereste a választ, hogy a forrásnyelvi felszólalások mennyiben motiválják a tolmácsolt magyar szövegek elemhasználatát, valamint, hogy mutatkozik-e különbség a tolmácsolt és nem tolmácsolt szövegek elemszáma között, és amennyiben igen, ez a különbség szignifikáns-e.

A vizsgálat eredményei szerint a tolmácsolt szövegekben található diskurzusjelölők és kötőelemek többsége hozzáadás eredménye (1. hipotézis), mivel az elemek 53,61%-a hozzáadás eredménye a magyar tolmácsolt diskurzusban. Továbbá a jelen kutatás eredményei szerint a tolmácsolt szövegek ritkábban használnak diskurzusjelölőket és kötőelemeket a nem tolmácsoltaknál a tíz percre normalizált gyakoriság szerint, azonban a szószámra normalizált gyakoriság az ellenkezőjét mutatja, vagyis a tolmácsolt szövegek 1000 szóra átlagolva több elemet tartalmaznak, mint a nem tolmácsoltak. Így azt nem lehet kijelenteni, hogy a tolmácsolt szövegekben ennek az elemnek a használata gyakoribb (2. hipotézis). A gyakoriságban mért eltérések nem szignifikánsak (3. hipotézis). Ezzel igazolódott az 1. hipotézis, a 2 és a 3. hipotézis ellenben nem.

A tolmácsok beszédprodukciója eltér a felszólalókéétól, bizonyos különbségekre tehát emiatt számítani lehet, azonban a gyakorisági méréseknek éppen ezért figyelembe kell venni az idő és a szószám viszonylatában mért adatok eltéréseit. Amennyiben a szinkrontolmácsolt európai parlamenti diskurzus tulajdonságaira vagyunk kíváncsiak, félrevezető lenne a felszólalások számát és hosszúságát ignorálni, és csak a szószám alapján határozni meg a használt korpuszok nagyságát. Amennyiben így tennénk, jogosan merülne fel a kérdés, hogyan lehetne például másfél órányi tolmácsolást csupán negyven percnyi eredeti felszólalással egybevetni. Az ilyen módszertani problémák kiküszöbölésére hasznos lehet többféle normalizált gyakorisági mérést végezni.

A tolmácsolt diskurzus diskurzusjelölő- és kötőelemkészletének valamivel több, mint felében a vizsgált korpuszban a forrásnyelvi párhuzamos elemek nem motiválják a célnyelvi előfordulást. Ugyan ez az elemek többségét teszi ki, a forrásnyelvi motiváció nem elhanyagolható. Más forrásnyelv magyar tolmácsolásának vizsgálatával megválaszolható lenne a kérdés, a magyar tolmácsolt célnyelvi szövegek bizonyos elemhasználati szintre törekszenek, tehát nyelvpártól függetlenül hasonló elemgyakoriság jellemzi a tolmácsolt magyar célnyelvi szövegeket, vagy ehelyett a forrásnyelvi elemek bizonyos esetekben a forrásnyelvi kapcsolatok bizonyos százalékát explicitté vagy implicitté teszik a tolmácsolt szövegekben. Feltehető, hogy a kohéziós és logikai explicitiséget magasabb szinten jelölő nyelv magyarra tolmácsolása is magasabb gyakoriságot mutat ezen elemek

tekintetében, mint egy kevésbé explicit viszonyokat preferáló forrásnyelv. Valószínűleg a hozzáadott elemek aránya, vagy a megfeleltetett elemek aránya ezen nyelvpárok esetében is hasonló lenne, ha a magyar hivatalos nyelvhasználati norma irányítaná a tolmácsolási beszédprodukciót, nem pedig egyéb tényezők (pl. a tolmácsolási beszédprodukciónak kognitív folyamatai, kontrasztív nyelvi eltérések, tolmácsolási univerzálék, egyéni tolmácsolási preferencia, adott tolmácsolási esemény jellemzői stb.). A jelen eredmények alapján ezekre a kérdésekre csak korlátozottan lehet reflektálni.

A két korpusz elemkészletének és elemgyakoriságának hasonlósága alól csupán néhány elem képez kivételt. A nem tolmácsolt szövegek például 20%-kal több *és*-t, valamint 35%-kal több *is*-t használnak. Ezt részben lehet magyarázni a forrásnyelvi diskurzus szerkezet módosításával, szegmensek kihagyásával, valamint az *is* esetében az angol–magyar kontrasztív különbségekkel. Az *és* esetében a motiválatlan elemek száma a tolmácsolt szövegekben 37,39%, az *is*-nél 85,71%. Ez arra utalhat, hogy az *is* használatára kevesebb impulzust kap a tolmács, ennek ellenére él vele. Mindemellett, ugyan a tolmácsolt és nem tolmácsolt szövegek elemkészlete nagy átfedést mutat, néhány elem kizárólag egyik vagy másik korpuszban jelentkezik. Egyes elemek hiánya a korpuszok kis méretének tudható be, mások azonban a két szóbeli diskurzus eltérő jegyeire vezethetők vissza. A *nemtom* elem például csupán a tolmácsolt korpuszban fordul elő, az *amely* vonatkozó névmás pedig megközelítőleg négyszer olyan gyakori a nem tolmácsolt, mint a tolmácsolt korpuszban. Ezek a különbségek a tolmácsolt diskurzus kevésbé formális, inkább beszélt jellegére utalhatnak. Ez azonban további kutatást igényel, mivel a jelen vizsgálat eredményei alapján annak korlátozott keretei miatt messzemenő következtetések nem vonhatók le.

Irodalom

- Aijmer, K. 2007. The meaning and functions of the Swedish discourse marker *alltså* – Evidence from translation corpora. *Catalan Journal of Linguistics* Vol. 6. 31–59. <https://doi.org/10.5565/rev/catjl.123>
- Blakemore, D., Gallai, F. 2014. Discourse markers in free indirect style and interpreting. *Journal of Pragmatics* Vol. 60. 106–120. <https://doi.org/10.1016/j.pragma.2013.11.003>
- Defrancq, B., Plevoets, K., Magnifico, C. 2015. Connective Items in Interpreting and Translation: Where Do They Come From? In: Romero-Trillo, J. (ed.) *Yearbook of Corpus Linguistics and Pragmatics 2015, Vol. 3*. Cham: Springer. 195–222. https://doi.org/10.1007/978-3-319-17948-3_9
- Defrancq, B., 2016. Well, interpreters... a corpus-based study of a pragmatic particle used by simultaneous interpreters. In: Corpas Pastor, G., Seghiri, M. (eds) *Corpus-Based Approaches to Translation and Interpreting*. Peter Lang D, Bern. 105–128. <https://doi.org/10.3726/b10354/16>
- Dér, Cs. I., Markó, A. 2010. A Pilot Study of Hungarian Discourse Markers. *Language and Speech* Vol. 53. No. 2. 135–180. <https://doi.org/10.1177/0023830909357162>
- Desmarests, S. 2017. *Simultaneous Interpreting as a Situated Speech Act*. Ghent: Ghent University. Elérhető: https://lib.ugent.be/fulltxt/RUG01/002/348/997/RUG01-002348997_2017_0001_AC.pdf.
- Fraser, B. 1990. An approach to discourse markers. *Journal of Pragmatics* Vol. 14. No. 3. 383–398. [https://doi.org/10.1016/0378-2166\(90\)90096-v](https://doi.org/10.1016/0378-2166(90)90096-v)
- Fraser, B. 1996. Pragmatic markers. *Pragmatics* Vol. 6. No. 2. 167–190. <https://doi.org/10.1075/prag.6.2.03fra>
- Fraser, B. 1999. What are discourse markers? *Journal of Pragmatics* Vol. 31. No. 7. 931–952. [https://doi.org/10.1016/s0378-2166\(98\)00101-5](https://doi.org/10.1016/s0378-2166(98)00101-5)

- Fraser, B. 2015. The combining of Discourse Markers – A beginning. *Journal of Pragmatics* Vol. 86. 48–53. <https://doi.org/10.1016/j.pragma.2015.06.007>
- Götz A. 2017a. Az első magyar intermodális korpusz bemutatása. Kutatási lehetőségek. *Argumentum* Vol. 13. 126–139.
- Götz, A. 2017b. Translating doubt: the case of the Hungarian discourse marker *vajon*. In: Wachowski, W., Kövecses, Z., Borodo, M. (eds) *Micro-Scale Perspectives on Cognition, Translation and Cross-Cultural Communication*. Oxford: Peter Lang. 125–146.
- Hale, S. B. 2010. *The Discourse of Court Interpreting: Discourse Practices of the Law, the Witness, and the Interpreter*. Amsterdam: John Benjamins. <https://doi.org/10.1075/btl.52>
- Halliday, M. A. K., Matthiessen, C. M. I. M. 2014. *Halliday's Introduction to Functional Grammar*. Milton Park: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203431269>
- Németh T. E. 1998. A hát, így, tehát, mert kötőszók pragmatikai funkciójának vizsgálata. *Magyar Nyelv* Vol. 94. No. 3. 324–331.
- Robin E., Götz A., Pataky É., Szegh H. 2017. Translation Studies and Corpus Linguistics: Introducing the Pannonia Corpus. *Acta Universitatis Sapientiae, Philologica* Vol. 9. No. 3. 99–116. <https://doi.org/10.1515/ausp-2017-0032>
- Schiffrin, D. 1987. *Discourse Markers*. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/cbo9780511611841>
- Schirm A. 2009. Partikula és/vagy diskurzusjelölő? In: *Diskurzus a grammatikában – grammatika a diskurzusban. Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához* 88. Budapest: Tinta Könyvkiadó. 304–311.
- Traugott, E. C. 2007. Discussion article: Discourse markers, modal particles, and contrastive analysis, synchronic and diachronic. *Catalan Journal of Linguistics* No. 6. 139–157. <https://doi.org/10.5565/rev/catjl.128>

Vanhauwaert, G. 2016. *Die Übertragung von Kohäsiven Funktionen beim Simultandolmet-schen – Ein Korpusbasierter Vergleich Deutscher Quelltexte mit Niederländischen Zieltexen*. MA-szakdolgozat. Ghent: Ghent University.

Varga D. Á. 2018. *Egy intermodális korpusz építésének gyakorlati tapasztalatai*. Előadás. Elhangzott: Fordításkutatás – Fordítóképzés. Budapest: Pázmány Péter Katolikus Egyetem. 2018. május 24.

Internetes hivatkozások

Lexical Analysis Software 2018. Wordsmith Tools 7. Oxford University Press. elérhető: <https://www.lexically.net/wordsmith/>

Függelék: Elemkészlet

	TMK	EMK	Hozzáadott elemek a TMK-ban		Gyakoriság			
					TMK		EMK	
			No.	(%)	/1000 szó	/10 perc	/1000 szó	/10 perc
(1) hogy	193	188	135	69,95%	36,18	29,92	29,9	29,03
(2) és	115	144	43	37,39%	21,56	17,83	22,9	22,24
(3) is	56	86	48	85,71%	10,5	8,68	13,68	13,28
(4) azt	48	35	20	41,67%	9	7,44	5,57	5,41
(5) egy	41	64	8	19,51%	7,69	6,36	10,18	9,88
(6) ez	41	46	19	46,34%	7,69	6,36	7,32	7,1
(7) ezt	38	19	17	44,74%	7,12	5,89	3,02	2,93
(8) ha	20	18	10	55,00%	3,75	3,1	2,86	2,78
(9) de	19	24	1	5,26%	3,56	2,95	3,82	3,71
(10) arra	17	21	5	29,41%	3,19	2,64	3,34	3,24
(11) itt	17	21	13	76,47%	3,19	2,64	3,34	3,24
(12) úgy	16	11	1	6,25%	3	2,48	1,75	1,7

	TMK	EMK	Hozzáadott elemek a TMK-ban		Gyakoriság			
					TMK		EMK	
			No.	(%)	/1000 szó	/10 perc	/1000 szó	/10 perc
(13) annak	15	8	6	40,00%	2,81	2,33	1,27	1,24
(14) mert	15	6	8	33,33%	2,81	2,33	0,95	0,93
(15) hogyha	14	6	4	35,71%	2,62	2,17	0,95	0,93
(16) ugyanakkor	13	2	5	38,46%	2,44	2,02	0,32	0,31
(17) ezeket	12	9	9	75,00%	2,25	1,86	1,43	1,39
(18) őket	12	0	4	33,33%	2,25	1,86	0	0
(19) ennek	11	20	6	54,55%	2,06	1,71	3,18	3,09
(20) már	11	17	8	72,73%	2,06	1,71	2,7	2,63
(21) akkor	12	15	8	66,67%	2,25	1,86	2,39	2,32
(22) csak	10	20	5	50,00%	1,87	1,55	3,18	3,09
(23) azért	10	4	9	90,00%	1,87	1,55	0,64	0,62
(24) most	9	15	5	55,56%	1,69	1,4	2,39	2,32
(25) tehát	9	9	6	66,67%	1,69	1,4	1,43	1,39
(26) vagy	9	5	5	55,56%	1,69	1,4	0,8	0,77
(27) erre	8	3	5	62,50%	1,5	1,24	0,48	0,46
(28) szerintem	8	0	1	12,50%	1,5	1,24	0	0
(29) ezért	7	13	4	57,14%	1,31	1,09	2,07	2,01
(30) ami	7	9	4	57,14%	1,31	1,09	1,43	1,39
(31) azonban	7	9	6	85,71%	1,31	1,09	1,43	1,39
(32) ezzel	7	5	4	57,14%	1,31	1,09	0,8	0,77
(33) még	6	21	4	66,67%	1,12	0,93	3,34	3,24
(34) pedig	6	11	6	100,00%	1,12	0,93	1,75	1,7
(35) -e	6	5	1	16,67%	1,12	0,93	0,8	0,77
(36) mint	5	15	1	20,00%	0,94	0,78	2,39	2,32
(37) hát	5	4	5	100,00%	0,94	0,78	0,64	0,62
(38) ugyanis	5	3	5	100,00%	0,94	0,78	0,48	0,46
(39) hiszem	5	2	3	60,00%	0,94	0,78	0,32	0,31
(40) viszont	5	1	4	80,00%	0,94	0,78	0,16	0,15
(41) aztán	5	0	1	80,00%	0,94	0,78	0	0
(42) amely	4	17	2	75,00%	0,75	0,62	2,7	2,63

	TMK	EMK	Hozzáadott elemek a TMK-ban		Gyakoriság			
			No.	(%)	TMK		EMK	
					/1000 szó	/10 perc	/1000 szó	/10 perc
(43) illetve	4	7	1	25,00%	0,75	0,62	1,11	1,08
(44) így	4	5	0	0,00%	0,75	0,62	0,8	0,77
(45) éppen	4	3	4	100,00%	0,75	0,62	0,48	0,46
(46) ugye	4	3	3	75,00%	0,75	0,62	0,48	0,46
(47) hiszen	3	8	2	66,67%	0,56	0,47	1,27	1,24
(48) azokat	3	4	3	100,00%	0,56	0,47	0,64	0,62
(49) éppen ezért	3	1	3	100,00%	0,56	0,47	0,16	0,15
(50) annak ellenére	3	0	0	0,00%	0,56	0,47	0	0
(51) talán	2	8	0	0,00%	0,37	0,31	1,27	1,24
(52) bár	2	3	1	50,00%	0,37	0,31	0,48	0,46
(53) nos	2	3	2	100,00%	0,37	0,31	0,48	0,46
(54) noha	2	1	1	50,00%	0,37	0,31	0,16	0,15
(55) ahhoz	1	4	1	100,00%	0,19	0,16	0,64	0,62
(56) ehhez	1	3	1	100,00%	0,19	0,16	0,48	0,46
(57) mégis	1	3	1	100,00%	0,19	0,16	0,48	0,46
(58) s	1	2	0	0,00%	0,19	0,16	0,32	0,31
(59) sőt	1	2	1	100,00%	0,19	0,16	0,32	0,31
(60) vajon	1	1	1	100,00%	0,19	0,16	0,16	0,15
(61) tényleg	1	0	1	100,00%	0,19	0,16	0	0
(62) ennek követ- keztében	1	1	1	100,00%	0,19	0,16	0,16	0,15
(63) nemtom	1	0	1	100,00%	0,19	0,16	0	0
(64) tudniillik	1	0	1	100,00%	0,19	0,16	0	0
(65) ennek ellenére	2	0	1	50,00%	0,37	0,31	0	0
(66) egyébként	0	3	0	–	0	0	0,48	0,46
(67) vagyis	0	1	0	–	0	0	0,16	0,15

Egyetlen előfordulással szerepel kizárólag a TMK-ban: *ugyan, gyakorlatilag.*

